

Штучне відродження антихристиянського культу ідолопоклонства в ХХ ст. та його українська духовно-філософська альтернатива

Павло Ямчук

Вітчизняна духовність та перспектива її розвитку є невід'ємними складовими частинами сучасного багатоаспектного процесу національної самоідентифікації. Стратегія її оприявлення прямо залежить від вітчизняних націокультурних традицій та форм ідентичності, що мають понадтисячолітню історію. Історію, яка ще не осмислена як історія ідей у всій своїй складності й неодномірності, не вивчена в контексті різноспрямованих ідейних впливів на неї. Свого часу, всебічно аналізуючи проблематику тисячолітнього духовно-інтелектуального й буттєвого спілкування Візантії і Русі визначний філософ та філолог акад. С. Аверинцев зазначив:

«Історик концентрує свою фахову увагу на тому, як від поверхні і до самої глибини перетворюється весь склад культури, як змінюється значення найпростіших слів та реальний обсяг найпростіших понять від епохи до епохи... що вже вести мову про тисячу років!... У Новому часі основні категорії державного мислення настільки зсунулись, що нам потрібно напружуватися, намагаючись зрозуміти всі підвалини й усі наслідки того (одвічно-ранньохристиянського, сакрального П. Я.) образу думок. Ми мимовільно підміняємо у власній уяві теологію священної держави новоєвропейською ідеологією союзу трону й вівтаря. Але ж це речі зовсім несхожі»¹.

Відтак, визначаючи домінанти трансцендентального тривання в українській та загальноєвропейській реальностях християнських філосо-

¹ Аверинцев С. Византия и Русь: два типа духовности. Статья первая / С. Аверинцев // Новый мир, 1988. – №4. – С. 210, 214.

фем, мусимо пам'ятати про ці ідеї С. С. Аверинцева, оскільки вони, серед іншого, вказують на те, що за тисячоліття в європейській християнській цивілізації, а точніше – у її провідних державах-репрезентантах відбувалися поступові зміни, спрямовані на заміну панування Духу над тілом державного устрою, відбувалась оця підміна «теології священної держави новоєвропейською ідеологією союзу трону й вівтаря».

Така підміна, і це ще один позитивний історичний парадокс, проте, була цілком неможливою в Русі-Україні, яка внаслідок своєї бездержавно-провінційної колонізованості уникла духовних та світоглядних небезпек тотальних підмін сакрального профанним, що постали перед тодішніми провідними державами:

«Ще не так давно європейські держави вважалися, або хоча б називалися християнськими; але вже ніхто не бачив нічого дивного в тому, що... християнські держави воюють між собою... Всі звикли до того, що будь-яка християнська монархія... може абсолютно довільно проголосити себе імперією, а свого государя – імператором... Це питання престижу і більше нічого. Таким є світ, де теократична ідея пішла з політичної реальності, де релігія – особиста справа кожного»².

Внаслідок такої ідеологічної підготовки у ХХ ст. надто частою була підміна понять, де удаваними цінностями видавалися багатьом істинні аксіологічні пріоритети, а справжніми – ті ідеологи, які жодного відношення до Істини не мали. Свого часу, обмірковуючи реалії й перспективи світоглядного сьогодення, французький філософ-постмодерніст Жан Бодріяр так означив реальність межі ХХ-ХХІ віків:

«Мережа штучних знаків безнадійно переплутується з реальними елементами... абстракція – це не абстракція карти, копії, дзеркала чи концепту. Симуляція – це вже не симуляція території, преференційного суцього, субстанції. Вона – породження моделей реального без першопричини та без реальності: гіперреального. Територія більше не передує карті, ані живе довше за неї. Відтепер карта передує території... саме вона породжує територію і якби треба було переписати ... фантастичне опо-

² Аверинцев С. Византия и Русь: два типа духовности. Статья первая / С. Аверинцев // Новый мир, 1988. – №4. – С. 214-215.

відання, то сьогодні шматки території... тліли б на просторі
карти»³.

Це визначення є ясно співвідносним з ідеологемним мисленням, де саме карта, а не місцевість є головною, де симулятивний жест є удавано більш відповідним до справжності, ніж власне Істина, а удаванохристиянському монарху-імператору нічого не заважає одночасно бути жорстоким завойовником чужих країн та винищувачем непокірних народів і окремих особистостей. Життя звичайного християнина, людини, для якої моральність слова прямо відповідає моральності дії в еру тотального панування симулякрів – *«важесний хрест»* (Б. Пастернак), адже інтелектуально й морально дезорієнтує таку індивідуальність *«породженням моделей реального без першопричини та без реальності»*. Крім очевидного, життя в такій атмосфері передбачає постійне й силоміць нав'язуване поєднання непоєднуваного в індивідуальній свідомості: *«свобода-неволя»*, *«трансцендентне-минуще»*, а головне – *«Істинне-ложне»*. У цих дихотоміях неправда завжди видає себе за Істину, а Істину – за свій симулякр.

У рятівному ж для індивідуальності сенсі відчуття, розуміння та усвідомлення Істини прямо залежить від питомо індивідуального переживання кожною людиною особливого стану глибоко-особистісної духовної й повсякчасно-буттєвої взаємодії себе і країни, себе й народу, себе й міста. Але і така взаємодія є цілком неможливою без головної єдності – єдності людини з Богом. Тільки повсякчасне усвідомлення цієї багатоаспектної єдності не дозволить кожній окремій індивідуальності і національній громаді в цілому сплутати *«теологію священної держави з новоєвропейською ідеологією союзу трону й вівтаря»*. Саме така єдність не дозволить іманентної й глобальної підміни понять, не дозволить підмінити справжню Богом дану країну й місце проживання багатьох поколінь предків безликим симулякром карти без місцевості.

М. О. Бердяєв, російський релігійний філософ ХХ ст., *«філософ свободи»*, як його називали, що зростав і формувався в неповторній духовно-інтелектуальній атмосфері Києва, вже і на схилі літ стверджує:

³ Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція. – К., 2004. – С. 33, 5-6.

«Київ – одне із найбільш красивих міст... Європи... з Софійським собором – однією з найкращих церков... наша родина, хоча й московського походження, належала до аристократії південно-західного краю, з дуже західними впливами, які завжди були сильними в Києві»⁴

це світовідчування охарактеризував у такий спосіб:

«Для мене вести мову про Боголюдство та боголюдськість означає говорити про релігію, в яку я навернений. Я став християнином не через те, що припинив вірити в людину, у її гідність та вище призначення, у її творчу свободу, а тому, що шукав більш глибокого й більш точного обґрунтування цієї віри... Мою віру не може похитнути надзвичайно низький стан людини через те, що вона ґрунтується не на тому, що думає сама людина про людину, а на тому, що думає про людину Бог»⁵.

Якщо керуватися висловленими вище диспозиціями М. О. Бердяєва в контексті аналізу боротьби в ХХ ст. симулякрів та симулятивних ідеологій з Божественною Істиною, то слід одразу зазначити повернення російського філософа до джерел раннього християнства. Таке повернення, що його, вочевидь, відчували серцем і думкою святокиївські, а по тому – середньовічно-барокові мислителі, і згодом – вже в ХІХ ст. Тарас Шевченко, Микола Гоголь як православні мислителі. Всі вони, обстоюючи у своїх богословських та філософських шуканнях ідею «*возвеличу малих тих рабів німих*», розуміли, що таке возвеличення неможливе без Бога. Саме тому – для альтернативної доби філософської системи вести «*мову про Боголюдство та боголюдськість*» завжди «*означає говорити про релігію, в яку я навернений*». Якщо така віра в Бога є іманентно притаманною людині, то тоді не викликати жодних сумнівів, що лише вона, а не симулякр масофікованої свободи, дарує їй головний із обширів індивідуальної самореалізації, індивідуального самоздійснення, тобто – віру «*в її гідність та вище призначення, в її творчу свободу*».

Для М. Бердяєва, як і для всієї святокиївсько-української філософії, що завжди мала виразно христонаслідувальний і христоцентрич-

⁴ Бердяев Н. Самопознание. Опыт философской автобиографии. – М., 1991. – С. 11.

⁵ Бердяев Н. Самопознание. Опыт философской автобиографии. – М., 1991. – С. 160.

ний характер, свобода людини могла бути лише з Христом, і, ні в якому разі, не від Христа як для авторів матеріалістичних симулякрів. Адже тільки віра в Бога дарує істинну творчу свободу. Ця перспективна у всій своїй творчій багатомірності – свобода, свобода, яка гарантує відсутність поневолення матеріалістично-абсолютизованими симулякрами буття, свобода що є частиною ще більш масштабного універсуму багатоманітного осмислення самоусвідомлення українців, структурування в загальнонаціональній рецепції особливого смислового поля. Того поля, що окреслене найбільшим вітчизняним поетом-філософом у ціннісній парадигмі: «*Хто ми, чийх батьків діти?*».

Тим поетом, що для нього «*хрест був символом найвищої правди*»⁶ і саме цей символ «*скинули з його могили большевики*»⁷. Цей поет був одночасно й одним із найбільших наших християнських філософів. Осмислюючи його світоглядний універсум вже з віддалі 100 років по його смерті, в 1960-х роках, інший мислитель – Дмитро Донцов – звернув увагу на таку значущу рису:

«В поезії "Пророк" він виражається ще ясніше ... Господь посилає на землю "пророка, свою любов благовістить, святому розуму учить" (знову ці два первні – сліпуче світло від світа й горюча іскра від жару вогню, любові до вищого... Шевченко просить про-світити своє слово і запалити душу "Божим кадилом", говорить про животворящий "світ незримий Розп'ятого" – про джерело і його аспекти, а у св. Іоана читаємо, що Бог – це світ, що світить у темряві, і що Він є любов, яка запалює серце». (Усюди виділення Д. Донцова – П. Я.)⁸.

Цілком зрозуміло, що виокремлені Д. Донцовим константи не лише відбивають світогляд Тараса Шевченка як українського, православного за духом і сутністю поета, а й вказують на пряму спорідненість і співпричетність його геніального образно-поетичного універсуму з біблійними пророцтвами.

Прагнення Шевченка до навчання святому розуму – це не лише геніальне поєднання двох: духовно-релігійного та логіко-раціоналістичного типів пізнання людиною дійсності, а й – не меншою мірою –

⁶ Донцов Д. Незримі скрижалі Кобзаря. – К., 2009. – С. 84.

⁷ Там само. – С. 84.

⁸ Там само. – С. 95.

спосіб розкриття перед матеріальною людиною й людством живото-творящого незримого світу Розіп'ятого. Заслуговує на аналітичну увагу й така ідея Д. Донцова: «Шевченко просить просвітити своє слово і запалити душу "Божим кадилом"». Це сакральне у своїй іманентній сутності прохання має в основі стремління геніального поета не лише наблизитись душею і самим єством до усвідомлення святих законів буття, а й стати відповідним у своїй творчості до волі Божої. Важливою є й така конотація вченого: «У св. Іоана читаємо, що Бог – це світ, що світить у темряві і що Він є любов, яка запалює серце». Аксиологічна мета Тараса Шевченка як репрезентанта українського християнського світобачення – відповідати самим духом власної творчості тому Єдиному Світлові, Яке долає темряву, наблизитися у творенні власних ідей, образів та концепцій до всеохоплюючої любові, яка єдина запалює серце, ясно свідчить про християнську природу його як провідного українського поета і про спосіб національного світорозуміння, яке він відображає. У цій відповідності до Божественної Істини, а не у вибудові її матеріалістичних симулякрів, не у малюванні карт, важливіших та симулятивно точніших за місцевість, і міститься справжня свобода особистості, свобода справжнього духовно-інтелектуального поступу.

Свого часу визнаний *urbi et orbi* провідним гуманітарієм в непрості (хоча – риторично – хіба колись вони були простими?) часи для становлення української думки, організатор і віце-президент ВУАН академік С. О. Єфремов зазначив: «Правда, втілена в справжній, невіддільній науці, - найбільша погроза для тиранії і деспотства»⁹. Все інше, крім такої логіко-раціонально доведеної, але й – ніяким чином не менше – ірраціонально-інтуїтивно відчуті правди, що є у даній філософемі С. Єфремова поняттями цілком тотожними, абсолютної істини, вільної у своїй одухотвореній простоті та ясності, може здаватися істиною, але такою насправді не буде, оскільки не буде осяяною Божественним одкровенням, без якого справжнє, на користь людству спрямоване, наукове відкриття неможливе ані в природничій, ані в гуманітарній сферах. Сумновідомі приклади комуністичної та націонал-соціалістичної ідеологічних систем і практик, що призвели до багатомільйонних катастроф, та приклади Чорнобиля, вбивства

⁹ Ямчук С. Досвід віри українця. Вибрані твори. – К., 2007. – С. 391.

морів, отруєння багатьох рік, лісів, місцевостей як теорії й практики техногенних катастроф є цьому гірким у своїй переконливості свідченням. Науку, якщо вона й справді прагне відповідати своєму сутнісному призначенню відривати, силоміць відокремлюючи від духовного типу осягнення дійсності, неможливо. Без цього – не може бути свободи пошуку. А відтак – й самої науки. Розрив між духом науки та її буквою був прикметною ознакою майже всіх провідних тенденцій світоглядно-буттєвого дискурсу минулого століття.

Це сталося в історії людства не в останню чергу через те, що в інтелектуальному вимірі ХХ століття на певний час запанували люди, ідеологію яких М. Бердяєв у праці «Самопізнання» визначив так: «У колах лівої інтелігенції, не тільки революційно-соціалістичної, а й ліберально-радикальної, світобачення залишалось старим»¹⁰. І далі:

«Діячі російської революції надихалися вже застарілими ідеями російського нігілізму та матеріалізму і були абсолютно байдужими до проблем творчої думки свого часу. Їх не цікавив Ф. Достоевський, Л. Толстой, Вл. Соловйов, М. Федоров та мислителі початку ХХ століття, їх задовольняло світобачення Гельвеція, Гольбаха, Чернишевського і Писарева; по культурі своїй вони не піднімалися вище Плеханова. Ленін філософськи і культурно був реакціонер, людина страшенно відстала, він не був навіть на висоті діалектики Маркса, що пройшов через німецький ідеалізм. Це стало фатальним для характеру російської революції: революція здійснила справжній погром високої російської культури»¹¹.

Якщо виходити з означеної М. Бердяєвим диспозиції, тоді, як беззаперечні, виокремлюються принаймні кілька причин указанного становища. Першою з них є тотальне отруєння «старим», тобто вже й на початку ХХ століття світоглядно застарілим ідеологічним симулякром, яким послуговувалися адепти безбожництва ще з часів «Гельвеція, Гольбаха, Чернишевського і Писарева». Це світоглядне застаріння абсолютизації матеріалістичних ідеологем було очевидним ще й через те, що вони не лише ставили за мету підмінити сакральне профанним, Істину – олжею, а й – найнебезпечніше – уярмити свідомість суспіль-

¹⁰ Бердяєв Н. Самопознание. Опыт философской автобиографии. – М., 1991. – С. 133.

¹¹ Там само. – С. 134.

ства, якомога далі відтягнувши її магістральні порухи від справжнього напрямку до напрямку хибного.

Способом інтелектуального уярмлення особистості та суспільства, шляхом, орієнтованим на ідеї «російського нігілізму та матеріалізму», а, отже, головною небезпекою з боку тих, хто був цілком байдужими до істинно прогресивних ідей вірності Христові, репрезентованих у філософсько-образних універсумах та пошуках Бога «Достоевським, Л. Толстим, Вл. Соловйовим». М. Бердяєв, відтак, вважав тих, хто практично і повсякчас втілює вказані вище ідеологеми: «Ленін філософськи і культурно був реакціонер, людина страшенно відсталала, він не був навіть на висоті діалектики Маркса, що пройшов через німецький ідеалізм».

Йдеться тут, звісно ж, не про звичайно-полемічне засудження Леніна як політичного діяча його опонентом, а про дещо незрівнянно більше й масштабно інше. Ленін для Бердяєва, як для дитини, народженої свідомістю в особливо-благодатному універсумі київсько-лаврської атмосфери, є, передусім, не буттєво, а саме духовно чужим. Не ворожим навіть (ворожість могла б бути похідною, з огляду на те, що міг спостерігати М. Бердяєв у повсякчасній реальності більшовицького терору), а незрозумілим і дивовижним саме з духовного погляду. Інакше – як можна зрозуміти звичайну філософську неграмотність Леніна, який, відкинувши велетенський досвід ідеалізму, накопичений принаймні з часів Платонової античності (про скарби Святого Євангелія звісно ж не йдеться), зміг залишитися осторонь й усіх інших культурних надбань, зігнорувати їх свідомо. Трагізм українського буття в епоху безроздільного панування тотальних і тоталітарних симулякрів полягав і в цьому – у його невідповідності «тисячелетью на дворе» (Б. Л. Пастернак), коли з найбільшого українського поета-християнина творився симулякр атеїста, коли українська всуціль христололюбива й христоцентрична філософія оголошувалася або неіснуючою або, за тими винятками, коли ігнорувати вже було неможливо – незрозумілим дивацтвом.

Свідомо, цілком у дискурсі штучно витвореного ленінізму, не помічалось, що від давніх часів і до сьогодення наша самототожність є прямо відповідною до ідентичності українця як православного християнина. З нею пов'язані геніальні здобутки й відкриття митців-мислителів всього нашого понадтисячолітнього буття у Христі. З цим

самовідчуванням пов'язаний комплекс світовідчувань та образно-втілених у вершинах естетичного творення констант філософського, морально-етичного характеру, які в сукупності створили неповторну ідентичність українця як православного, а через кілька століть – греко-католицького, протестантського – але завжди – християнина, який живе у світі тому, що усвідомлює своє провідне покликання – служити Господу та Його Заповідям.

Зокрема, йдеться про тривання православних ідей в українському часі тоді, коли минулі епохи прагнули якнайдалі відокремити українське буття від Христа. Таке тривання стало можливим саме завдяки вихованню української елітарної верстви в християнському дусі, у православному розумінні Істини як такої, що визначає сутність буття. Нескореність української громади й громадської думки, понад все минуле, засвідчила вірність українців Христу, а, отже, засвідчила незнищенність українського національного духу й української національної перспективи. *«Моліться Богові Одному, і більш нікому на землі не поклоніться...»* – закликав *«urbi et orbi»* у чи не провідній зі своїх філософем Тарас Шевченко. Дмитро Донцов так співвідносить сутність світобачення Шевченка із загальнохристиянським та українським духовно-інтелектуальними універсумами:

«він свято вірив, що так як від дотику до мантії Христа колись, так і нині від Слова Сонця Правди "виходить сила", незрима сила, яка зцілює і обновлює віруючих, зрушує гори, тріумфує над матерією. У "Щоденнику" ... в листуванні, в творах повчає він про всемогутність цієї Сили, без якої каліками душевними стають люди і розвалюються держави... Стверджує Шевченко, що від тої Сили, від релігії – "мужніла душа"» (виділення Д. Донцова П. Я.)¹².

Отже, осмисливши нашу тривалу бездержавність як випробування нашої вірності Христу, коли Україна була уярмленою імперіями, *«де провід від тої (Божої) сили відвертається»¹³*, усвідомивши наше буття у випробуваннях часів національного приниження доходимо до законмірного висновку: без усіляких оманливо-штучних застережень та заборон як буттєвого, так і інтелектуального характеру – за Духом,

¹² Донцов Д. Незримі скрижалі Кобзаря. – К., 2009. – С. 204.

¹³ Там само. – С. 204.

за відданістю тій «незримій силі, яка цілює і обновлює віруючих, зрушує гори, тріумфує над матерією» ми християнський за істинними, зримими й незримими ознаками подвижництва й повсякчасного служіння, народ. І саме тому, що українці мали такий досвід випробувань, залишившись переважно православними, наша історія не містить фактів приниження або заперечення славлення Христа іншими конфесіями, адже якщо їхня діяльність служить Йому повсякчасними справами, якщо рятує життя багатьох людей або й одної людини (згадаймо, як премудрість, євангельську притчу про пастиря й заблудну вівцю) від тілесної отрути чи отрути душевної – задрості, ненависті та, як підсумок, індивідуального знецінення, тобто від всього того, що веде до пасток, занпащення й загибелі – то чи можемо ми вважати себе суддями їхніх справ? Знову – риторичне питання, відповідь на яке дає весь хід нашої незагарбницької, незавойовницької історії.

Україна в трансцендентальному світовому бутті постала не територією, не безликим чи обезличено-обеззмістовленим населенням, а тим особливим обширом єднання духу й життєвих сил, де у вірі в Христа поєднуються пряме сповідання Заповідей з їхнім повсякчасним втіленням. Свого часу, осмислюючи феномен України в близькій до висловленої нами вище аксіологічної парадигми, отець-професор Степан Ярмусь наголосив:

«сьогодні нам нема чого вагатися, а треба твердо стояти на тому, що хрещення України відбулося в Святу Православну Віру. Коли Україна хрестилася, то там мусів сповідуватися Символ Віри. Отже, Символ Віри мусів відігравати в охрещенні нашого народу центральну роль. А Україну хрестили з Візантії, тобто хрестили у православному Символі Віри. Отже, хто може сьогодні сміти говорити нам, що воно було якось інакше? 988 року ми хрестилися у православний Символ Віри; 988 року ми стали православними офіційно, державно і такими залишаємося по сьогоднішній день»¹⁴.

Отже, сила українського Православ'я тому є істинною могутністю та величчю, що має пряме передання від Святих Місць Єрусалиму, через Візантію з її уособленням православної віри – Святої Софії, й до

¹⁴ Ярмусь С. Досвід віри українця. Вибрані твори. – К., 2007. – С. 235.

Святої Софії Київської. Пряме передання Христового хрещення через Символ Віри ясно вказує на православність нашої віри, а, окрім того, що не менш важливо, на те, що саме у 988 році «ми стали православними офіційно, державно і такими залишаємося по сьогоднішній день». Сакральне буття Русі-України в універсумі світового Православ'я є тим більше знаковим, що його не могли заперечувати навіть адепти безбожництва і відвертої ненависті до Бога і людей. Їм доводилося маскувати свої ідеологеми під християнські морально-етичні норми, власну агресивно-аморальну поведінку видавати за оборону базисних концептів Православ'я, а свою богоненависницьку партійну організацію атестувати як ледь не втілення Православної Церкви.

Академік Сергій Єфремов, характеризуючи стан радянської цензури, а, отже, й стан тоталітарної ідеологічної системи, ще у 1920-х, відносно ліберальних роках, акцентував на головному, з точки зору протистояння українського іманентно християнського світогляду та продиктованих українцям чужих ідеологічних диспозицій: «Ретельно вимазуються непоодинокі слова "Бог" і все, що до нього належить... але справді – знайдіть ви по всім світі письменника, з якої хоче доби, котрий не вжив би слова "Бог"!»¹⁵. Вчений привернув увагу не лише до протистояння українського й тотально-безбожницького світогляду, а й іманентно вказав на відповідність української філософсько-образної христоробивості зі світовими загальнолюдськими цінностями: «Знайдіть ви по всім світі письменника, з якої хоче доби, котрий не вжив би слова "Бог"!»! Полемічний наголос на цьому, з одного боку, вказує на іманентне відчуття такої спорідненості між українським та світовим християнським універсумами, а з іншого – ясно окреслює розуміння акад. Єфремовим невідповідності українського й загальнохристиянського світовідчування, з одного боку, – тимчасовості безбожницьких практик тоталітарної епохи, з боку іншого.

Проте є незаперечним й інше. Симулякри, що засвідчують підміну сакрального профанним, були обов'язковими для тоталітарного устрою, під владою якого тоді перебувала Україна. Вони визначали спосіб думання, а, відтак, – повсякденну практику буття. Невипадковість вищенаведених констатацій підтверджується спостереженнями та аналітичними умовиводами відомого філософа, політо-

¹⁵ Єфремов С. Щоденник. Про дні минулі. – К., 2011. – С. 681-682.

лога, правознавця радянських часів Г. Х. Шахназарова. В його монографії міститься вагоме міркування щодо сакралізовано-профанної природи радянської системи, де згадана Д. Донцовим як константа Шевченкового світобачення Сила, у релігії й Церкві втілена, від якої «*мужніла душа*», підмінювалася своєю прямою протилежністю:

«Індивідуально члени Політбюро були партійними чи державними діячами, разом вони уподібнювались ватиканській колегії кардиналів, уповноважених під керівництвом Папи озвучувати волю Божу... Це оригінальна форма правління, але якщо... шукати хоча б віддалену аналогію, то мова повинна йти про теократію. З тією відмінністю, що в нас місце Слова Божого зайняла ідеологія марксизму-ленінізму»¹⁶.

Про те, що ці аксіологічні констатації ґрунтуються на ретельному вивченні теорії й практики марксизму в ССРСР як симулятивно-теократичного дискурсу, і що так було в усі часи панування атеїстичної, або – точніше б висловитись – агресивно-безбожницької ідеології, маємо яскраве свідчення з промови одного з її основоположників – Григорія Зинов'єва. Як тодішній ідеолог комуністичної партії він, вибудовуючи симулякр образу Леніна як кумира, одверто структурував культ свого друга і навчителя у спосіб псевдорелігійного поклоніння псевдосакральному божеству. При цьому акцентуючи ні більше, ні менше... на ленінській божественній природі та свідомо й прямо ігноруючи те, що всі риси Леніна є ясно суперечними канонам священних образів світового Православ'я та християнства загалом.

Немає сенсу заглиблюватися в нюанси цієї проблематики, але вкажемо хоча б на те, що кумиру ясно заборонено поклонятися Другою Заповіддю Господньою, а створення кумирів і їхнього псевдосакрального культу замість віри в Бога є очевидним гріхом, що не потребує жодних доведень. Григорій Зинов'єв, свідомо нехтуючи цими застереженнями, натомість, риторично запитував присутніх:

«Чи зуміємо ми повести нашу країну далі, у той край обітований, який предносився духовному зорові Володимира Ілліча? Чи зуміємо ми, хоч би й з гріхом навпіл, напружуючи всі сили

¹⁶ Шахназаров Г. С вождями и без них. – М., 2001. – С. 246.

колективного розуму та колективної організованості, виконати те, чому навчав нас Володимир Ілліч?» (виділення наше П. Я.)¹⁷.

Не здійснюватимемо і так очевидного філологічно-мовознавчого аналізу, але й необізнаному з мовознавчими тонкощами є очевидним, що виокремлені нами курсивом висловлювання на кшталт «край обітований», «предносився», і як пікантна вершина зинов'євських розумувань – «духовний зір» Леніна – відомого безбожника й запеклого ворога всього, що пов'язане з уславленням Святого Духа, є вельми промовистими, якщо *sine era et studio* вивчати страшну підміну сакрального профанним, що системно відбувалася в недавньому минулому епоху. Єдине, з чим слід хоча й умовно погодитися, так це з твердженням Г. Зинов'єва стосовно діяльності «колективного розуму» з «гріхом навпіл». Втім, діяльність ця відбувалася не навпіл, а цілковито з гріхом, як засвідчила більшовицька практика та й подальша сумна доля самого Зинов'єва – ідеолога особистої й суспільної втечі від Бога. Є очевидно кричущою відмінність цієї теорії й практики від міркувань Д. Донцова про боголюбивий світогляд Шевченка: «У «Щоденнику»,... в листуванні, у творах повчає він про всемогутність цієї Сили».

І ще одна красномовна цитата-ілюстрація (одна з багатьох) із газети «Правда» на підтвердження тези щодо яскраво симулятивної підміни адептами безбожництва профанним сакрального:

«Якщо ти, зустрівши труднощі, раптом засумнівався у своїх силах – подумай про нього – про Сталіна і ти знайдеш необхідну тобі впевненість. Якщо ти відчув втому тоді, коли її не повинно бути, подумай про нього, про Сталіна, і втома покине тебе... Якщо ти задумав щось величне, подумай про нього, про Сталіна, і робота піде влад... Якщо ти шукаєш правильне рішення, подумай про нього, про Сталіна, і ти знайдеш це рішення» (Правда» від 17 лютого 1950 року)»¹⁸.

У контексті такої й багатьох подібних ідеологічних настанов є цілком зрозумілим, що констатована С. Єфремовим заборона радянської цензури до будь-якого вживання Імені Божого мала не емотивні, а саме обґрунтовані базисними антихристиянськими парадигмами доби під-

¹⁷ Цит. за.: Волкогонов Д. Триумф і трагедія. В 2-х книгах. – Кн. I. Часть I. – М., 1989. – С. 172.

¹⁸ Там само. – С. 128.

стави. Підміна сакрального профанним і стала тим ключовим симулякром, що спричинив всі, без винятку, інші симулятивні підміни та їх трагічні буттєві наслідки.

І на завершення ще одна не менш характерна для антитетичних українському христоролюбному філософуванню ідеологічних симулякрів доби цитата, зафіксована в мемуарах ортодоксального сталінського чиновника А. Бузіна. Згадуючи одну із зустрічей зі своїм навчителем і кумиром у другій половині 1940-х років, він привертає увагу до наступної ідейної домінанти: «Товариш Сталін докорив мені, що, наводячи ленінські слова, я не послався на автора. Тоді ж сказав, що **Леніна не можна згадувати надаремно**» (виділення наше П. Я.)¹⁹. Знову, як і у випадку вище процитованих міркувань Г. Зинов'єва 1920-х років та передовиці з «Правди» років 1950-х, філософськи, лексично й стилістично доводити факт свідомого порушення Заповідей Господніх, потреби немає.

Якщо ж вести мову про висловлювання Сталіна, де вживається церковнослов'янська лексика на адресу чи не головного безбожника Росії ХХ століття, висловлювання, ідейно суголосне з міркуваннями Г. Зинов'єва (прикметно, що Сталін і Зинов'єв були непримиренними ворогами у боротьбі за владу, але сходились, як бачимо, у головному для безбожницької ідеології сенсі), то стає більше, ніж очевидним, симулятивно-небезпечне прагнення, незважаючи ні на об'єктивну дійсність, ні на історію світової духовності, ні на аксіологічні пріоритети народів, що входили до складу ССРСР, сакралізувати кумира, вживаючи на його адресу ті слова й вирази, що можуть адресуватися лише Істинному Богові, а ніяк не звичайній гріховній (а в даному разі ще й многогрішній) людині.

Спроба ототожнення мумії Леніна з мощами святих Отців Церкви так само є виразним свідченням свідомої симулятивної підміни сакрального профанним. Віруючим, на відміну від Сталіна, завжди було й є цілком очевидним, що не прізвисько земного діяча, а лише Ім'я Бога не можна згадувати надаремно. Описаний комплекс рис відверто вказує на сатанинську природу завжди безплідного, намагання возвеличити профанне, а відтак, на приреченість на невдачу будь-яких спроб десакралізувати істинно священне начало. Так само, втім, як і

¹⁹ Вишневская Галина. – Минск, 1997. – С. 104.

страшні у своєму кощунстві стосовно Імені й славлення Самого Бога слова, які подаємо, як поетичний твір, без перекладу: *«Ленин всегда живой, Ленин всегда с тобой, в горе, в надежде и в радости. Ленин в твоей мечте, в каждом счастливом дне, Ленин в тебе и во мне»*. Не треба жодних доведень, щоб вкотре переконатися в аксіоматичній, в абсолютній Істині. Лише Бог Один – завжди живий і животворящий. Лише Один Він – з нами грішними, і в горі, в надіях і в радості. І саме Він – і ніхто інший – є нашою надією, невичерпним джерелом нашої любові до ближніх. Він, як саме Джерело всього сущого, Єдиний є в кожному з нас. У цьому, а не в причетності до будь-яких симулятивних ідеологем – наша Істинна сила, наш справжній порятунок. Це розуміли наші далекі пращури. Це розуміли творці злетів нашої духовної культури. Це добре розуміємо ми.

Проте, на жаль, вже жодним чином не дивує, хоч і змушує вже вкотре гірко замислитись і засмутитись той факт, що адепти симулятивної антихристиянської, а, отже, антиукраїнської світоглядно ідеології в Україні й досі ревно змагаються проти відроджуваної з такими «любов'ю та болем», як свого часу висловився закатований ними ж геніальний поет-філософ ХХ століття Василь Стус, Української Православної Церкви, а, відтак, України як держави, і, вдаючи, що забули про активне підривання храмів у душах та бутті в нещодавньому минулому, дбають про штучне збереження ідеологізованих ненавистю симулякрів Церкви на теренах одвічно православної Русі-України. Стратегії сатанинського дурисвітства, якими б комуністичними чи «рускомірними» ідеологемами, немов фіговим листком, вони б не прикривалися. завжди є цілком зрозумілими й визначеними. Так само, хоча й з абсолютно протилежного боку, Христова віра й визначена нею справжня любов до ближнього.

Отже, вкотре наголосимо, ніколи не треба забувати, що Господь завжди сильніший, а віра в Нього вічна, попри минущі як з історичного, так і з особистого погляду, затьмарення людського розуму й суспільного буття. Щоб *«розвіяти тьму неволі і засвітити світ правди»*, для того, щоб звільнені від минущої облуди *«помолилися на волі невольничі діти»*, як пророкував у геніальній поезії Тарас Шевченко, нам ще доведеться докласти багато духовних, інтелектуальних та буттєвих зусиль. Це – як при змиванні грубої штучної побілки, нанесеної в безбожницькі часи на старовинні фрески храму, проступатиме одвічна сила

*Штучне відродження антихристиянського культу ідолопоклонства
в ХХ ст. та його українська духовно-філософська альтернатива*

духовності ликів святих. Це – як у Стусових «Палімпсестах», кризь замуленість фарбами й другорядними штрихами тимчасової минувшини й минушості проявлятимуться начертання головного, Духовного Слова. Слова – втілення Тієї Сили, Того Світла, що згідно зі Святим Євангелієм і у темряві світить і темрява не обійме Його. Це Слово, за думкою нашого пророка-християнина Тараса Шевченка, здатне розвіяти «тьму неволі» і тоді «*помоляться на волі невольничі діти*».

Список джерел і літератури:

1. *Аверинцев С.* Византия и Русь: два типа духовности. Стаття первая / *С. Аверинцев* // Новый мир, 1988. – №4. – С. 210-220.
2. *Бодріяр Ж.* Симулякри і симуляція. – К.: Основи, 2004. – 230 с.
3. *Бердяев Н.* Самопознание. Опыт философской автобиографии. – М.: Мысль, 1991. – 220 с.
4. *Донцов Д.* Незримі скрижалі Кобзаря. – К.: «Українська видавнича спілка», 2009. – 266 с.
5. *Єфремов С.* Щоденник. Про дні минулі. – К., 2011. – 792 с.
6. *Ярмусь С.* Досвід віри українця. Вибрані твори. – К.: «Світ знань», 2007 – 488 с.
7. *Єфремов С.* Вибране. Статті. Наукові розвідки. Монографії. – К.: «Наукова думка», 2002. – 760 с.
8. *Шахназаров Г.* С вождями и без них. – М.: «Вагриус», 2001 – 591 с.
9. *Волкогонов Д.* Триумф и трагедия. В 2-х книгах. – Кн. I. Часть I. – М.: Изд-во «Агентства Печати Новости», 1989. – 304 с.
10. *Вишневская Г.* Галина. – Минск: «Аурика», 1997. – 640 с.
11. *Бужин А.* Александр Фадеев. Тайны жизни и смерти. – М.: «Алгоритм», 2008. – 304 с.